

MULKNI IJARAGA BERISHDAN DAROMADLARNI SOLIQQA TORTISH MA'MURCHILIGI: MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR

Bank-moliya akademiyasi magistranti

Abdullaeva Charos Abdullo qizi

Abdullayeva_ch.a@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada mulkni ijaraga berishdan daromadlarni soliqqa tortish ma'murchiligi, soliqlarning davlat iqtisodiyotidagi ahamiyati tadqiq qilingan hamda bugungi kunda mamlakatda soliq qarzdorligini kamaytirish dolzarb masalalardan biri ekanligi asoslangan. Mulkni ijaraga berish va u orqali olingan daromadlarni soliqqa solishni taribi, muammolair hamda istiqbollari haqida bayonb etilgan. Yuridik shaxslarning, shu jumladan, yakka tartibdagi tadbirkorlarning soliq qarzlari tahlil qilingan. Shuningdek, respublikamizdagi soliq qarzi ortishining soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar tushumiga bog'liqligi tahlil etilib, xorij tajribasiga tayangan holda ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Yuqorida qayd etilgan holatlardan kelib chiqib, mamlakatimizda soliq qarzdorligini qisqartirish, shu jumladan, uni samarali undirish amaliyotini takomillashtirish borasida taklif va tavsiyalar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: soliq, mahalliy soliqlar, byudjet, soliq qarzi, qarzdorlik, soliq majburiyati, soliqqa oid huquqbuzarlik, soliq tushumlari, soliq imtiyozlari, soliq organi, soliq to'lovchilar, yuridik shaxslar, yakka tartibdagi tadbirkorlar, soliq yuki, soliqlar va yig'imlar, soliq qarzdorligi, davlat.

Annotation: This article examines the administration of taxation of income from renting property, the importance of taxes in the state economy, and is based on the fact that reducing tax debt in the country is one of the pressing issues today. It is described about the history, problems and prospects of renting out property and taxing income received through it. The tax debts of legal entities, including individual entrepreneurs, were analyzed. Also, the dependence of the increase in tax debt in our republic on the income of taxes and other mandatory payments was analyzed and scientific proposals and practical recommendations were developed, relying on foreign experience. From the above cases, proposals and recommendations have been formulated in our country on reducing tax debt, including improving the practice of its effective collection.

Keywords: Tax, local taxes, budget, tax debt, indebtedness, tax liability, tax infringement, tax revenues, tax benefits, tax authority, taxpayers, legal entities, individual entrepreneurs, tax burden, taxes and fees, tax arrears, state.

Kirish. Mulk ijarasi bo'yicha soliqqa tortishning ma'muriyati bilan bog'liq tadqiqotlar dolzarb va har tomonlama o'rganishni talab qiladigan mavzu bo'lib, bir qator asosiy jihatlariga asoslanadi. Avvalo, bu hududning iqtisodiy ahamiyatini unutmasligimiz kerak. Ijara mulk iqtisodiy rivojlanishning kuchli katalizatori bo'lib, turli sohalarga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatadi: qurilish, turizm, savdo va boshqalar. Bu yo'nalishdagi samarali soliq siyosati nafaqat investitsiya jarayonlarini rag'batlantirish, balki tegishli tarmoqlarni jadal rivojlantirish uchun qulay infratuzilmani yaratadi, bu esa, o'z navbatida, sog'lom iqtisodiy muhitni yaratib, umumiy iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi.

So'nggi paytlarda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i va ijtimoiy soliqni hisoblash shakliga yangi normalar va o'zgartirishlar kiritilishini hisobga olgan holda, mulkni ijaraga berish bilan bog'liq soliq majburiyatlarini yanada aniqroq hisobga olish mumkin bo'ldi. Jumladan, 2023-yil yanvar oyidan boshlab hisob-kitob shaklida 070-sonli "Mulkni ijaraga berishdan olinadigan soliq summasi" qatori paydo bo'ldi va bu jarayonning axborot shaffofligini sezilarli darajada oshirdi. O'zbekistonda soliq majburiyatlari doirasida o'z mol-mulkini ijaraga berishdan soliq solinmaydigan daromad oladigan jismoniy shaxslar belgilangan muddatlarda dastlabki deklaratsiya taqdim etishlari shart, bu esa soliq tizimining samaradorligi va shaffofligini ta'minlashning muhim jihati hisoblanadi. mamlakatda. Dastlabki deklaratsiyani topshirish muddatini aniqlash turli shartlarga, masalan, daromad olish davriga, soliqni to'lash shakliga, tadbirkorlik sub'ekting holatiga bog'liq.

O'zbekiston qonunchiligiga muvofiq, mol-mulkini ijaraga berishdan daromad oluvchi jismoniy shaxslar quyidagi hollarda dastlabki deklaratsiya taqdim etishlari shart:

– Ijara daromadi olingan kundan boshlab birinchi oy tugaganidan keyin besh kun ichida. Ushbu muddat soliq organlarini daromad olish fakti to'g'risida tezkor xabardor qilishni ta'minlash uchun mo'ljallangan.

– Yalpi yillik daromad deklaratsiyasi asosida soliq to'lovchi jismoniy shaxslar joriy yilning 1 fevralidan kechiktirmay dastlabki deklaratsiyani taqdim etishlari shart. Bu soliq majburiyatlari yillik deklaratsiyaning bir qismi sifatida o'z vaqtida hisobga olinishini ta'minlaydi.

– Yangi tadbirkorlik subyektlari ro'yxatga olingan taqdirda ular davlat ro'yxatidan o'tgan oy tugagunga qadar dastlabki deklaratsiya taqdim etishlari shart. Ushbu mashq nazoratni o'rnatish va yangi ishtirokchilar uchun soliq majburiyatlarini o'z vaqtida kiritishga qaratilgan.

Yil oxirida yillik soliq summasi hisoblab chiqiladi, bu haqiqiy daromadga asoslanadi. Ushbu summa bilan yil davomida to'langan summalar o'rtasidagi farq keyingi yilning 1 iyunidan kechiktirmay undirilishi yoki soliq to'lovchiga qaytarilishi kerak. Bu mexanizm soliq majburiyatlarini haqiqiy moliyaviy dinamikaga mos ravishda tuzatish imkonini beradi.

1.1- jadvalda O'zbekistonda ko'chmas mulkni ijaraga berishdan olinadigan daromadlarni soliqqa tortish va ro'yxatga olish bo'yicha umumlashtirilgan ma'lumotlar keltirilgan. Jadvalda jismoniy, yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar o'rtasidagi ijara munosabatlarining turli stsenariylari keltirilgan, shuningdek, ijaraga olingan binolarning xususiyatlariga, uning joylashgan joyiga va ijarachi turiga qarab soliqqa tortish xususiyatlari ko'rsatilgan. Qayd etilishicha, Toshkent, Nukus va viloyatlar markazlaridagi turar-joy binolari uchun har kvadrat metr uchun turli xil eng kam soliq bazasi stavkalari belgilangan, daromadlarni to'lash manbasiga qarab soliq to'lashning turli muddatlari nazarda tutilgan.

1.1-jadval

№	Ijaraga beruvchi	Ijaraga oluvchi	Mulk joylashuvi	Soliq bazasi	Soliq stavkasi	Soliqlarni to'lash muddatlari	Ro'yxatdan o'tish E-ijara	Uy egasi uchun oqibatlar	
								nalog	imustvo
1	Jismoniy shaxslar	Jismoniy shaxslar	Toshkentdagi joylashuv	Shartnoma bo'yicha, 1 kv. m uchun minimum 15,500 so'm	12%	Keyingi oyning 5-kuniga qadar dastlabki deklaratsiyaga ko'ra	Talab etiladi	Yo'q	-
2	Jismoniy shaxslar	Jismoniy shaxslar	Nukus va viloyatlar markazlarida noturar joy	Shartnoma bo'yicha, 1 kv. m uchun minimum 9,500 so'm	12%	Keyingi oyning 5-kuniga qadar	Talab etiladi	Yo'q	-
3	Jismoniy shaxslar	Jismoniy shaxslar	Boshqa tumanlardagi joylashuv	Shartnoma bo'yicha, 1 kv. m uchun minimum 4,000 so'm	12%	Keyingi oyning 5-kuniga qadar	Talab etiladi	Yo'q	-
4	Jismoniy shaxslar	Yuridik shaxs	Toshkentdagi non-joy joylashuv	Shartnoma bo'yicha, 1 kv. m uchun minimum 32,000 so'm	12%	Ariza beruvchidan kvitansiya, to'lov kunida	Talab etiladi	5-bandlovi ch. 5 st. 437 NK ga mos kelishi	4-bandlovi ch. 4 st. 422 NK ga mos kelishi

5	Jismoniy shaxslar	Jismoniy shaxslar, jismoniy shaxs	Toshkentdagi non-joy joylashuv	Shartnoma bo'yicha, 1 kv. m uchun minimum 32,000 so'm	12%	Keyingi oyning 5-kuniga qadar	Talab etiladi	5-bandlovi ch. 5 st. 437 NK ga mos kelishi	4-bandlovi ch. 4 st. 422 NK ga mos kelishi
6	Jismoniy shaxslar	Jismoniy shaxslar, jismoniy shaxs	Nukus va viloyatlar markazlarida noturar joy	Shartnoma bo'yicha, 1 kv. m uchun minimum 18,500 so'm	12%	Keyingi oyning 5-kuniga qadar	Talab etiladi	5-bandlovi ch. 5 st. 437 NK ga mos kelishi	4-bandlovi ch. 4 st. 422 NK ga mos kelishi
7	Jismoniy shaxslar	Yuridik shaxs	Nukus va viloyatlar markazlarida noturar joy	Shartnoma bo'yicha, 1 kv. m uchun minimum 18,500 so'm	12%	Ariza beruvchidan kvitansiya, to'lov kunida	Talab etiladi	5-bandlovi ch. 5 st. 437 NK ga mos kelishi	4-bandlovi ch. 4 st. 422 NK ga mos kelishi
8	Jismoniy shaxslar	Jismoniy shaxslar, jismoniy shaxs	Nukus va viloyatlar markazlarida noturar joy	Shartnoma bo'yicha, 1 kv. m uchun minimum 18,500 so'm	12%	Keyingi oyning 5-kuniga qadar	Talab etiladi	5-bandlovi ch. 5 st. 437 NK ga mos kelishi	4-bandlovi ch. 4 st. 422 NK ga mos kelishi
9	Jismoniy shaxslar	Yuridik shaxs	Boshqa tumanlardagi noturar joy	Shartnoma bo'yicha, 1 kv. m uchun minimum 7,500 so'm	12%	Ariza beruvchidan kvitansiya, to'lov kunida	Talab etiladi	5-bandlovi ch. 5 st. 437 NK ga mos kelishi	4-bandlovi ch. 4 st. 422 NK ga mos kelishi
10	Jismoniy shaxslar	Jismoniy shaxslar, jismoniy shaxs	Boshqa tumanlardagi noturar joy	Shartnoma bo'yicha, 1 kv. m uchun minimum 7,500 so'm	12%	Keyingi oyning 5-kuniga qadar	Talab etiladi	5-bandlovi ch. 5 st. 437 NK ga mos kelishi	4-bandlovi ch. 4 st. 422 NK ga mos kelishi
11	Yuridik shaxs	O'zog'i yuridik shaxs	Barcha joylar	Shartnoma bo'yicha, 3-4 st. 248 NK	Keyingi oyning 5-kuniga qadar	Talab etiladi	Keyingi oyning 5-kuniga qadar	-	
12	Jismoniy shaxslar – nariydarak	O'zog'i yuridik shaxs	Barcha joylar	Arendatorga (yuridik yoki jismoniy shaxs) va joylashuv turigiga qarab bo'lingan	20% ch. 3 st. 382 NK	Arendatorga (yuridik yoki jismoniy shaxs) va joylashuv turigiga qarab bo'lingan	Keyingi oyning 5-kuniga qadar	Ulardan so'miy erkinliklari bo'yicha shartlar belgilash	-

Ushbu ilmiy tadqiqotimiz doirasida jismoniy shaxslarning mol-mulkini ijaraga berish tartibiga kiritilgan imtiyozlarni hisobga olgan holda soliqqa tortish tartibiga kiritilgan o'zgartirishlarni tushunish zarur. Davlat soliq qo'mitasi raisining o'rinbosari Muzaffar Nazarov tomonidan tasdiqlangan Prezidentning 2020-yil 20-

iyuldagi qaroriga asosan 2020-yil 1-iyuldan 2020-yil 31-dekabrgacha bo'lgan muddatda jismoniy shaxslar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini to'lash majburiyatidan ozod etildi. mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlar. Ushbu imtiyoz DSQ dasturiy mahsuloti yordamida avtomatik tarzda qo'llanilgan bo'lib, bu jismoniy shaxslar uchun soliq to'lash jarayonini soddalashtirishga yordam berdi. Shuningdek, 2020-yil 31-dekabrga qadar o'z mulkini (bino va transport vositalarini) ijaraga olgan jismoniy shaxslardan soliqqa tortish uchun ijara to'lovining eng kam stavkalarini qo'llash tartibi to'xtatilgani ham muhim jihat bo'ldi. Shu munosabat bilan, belgilangan stavkalar bo'yicha ijara shartnomalarini tuzish majburiyati vaqtincha bekor qilindi¹.

Eslatib o'tamiz, Soliq kodeksining 388-moddasiga ko'ra, soliq agentlari jismoniy shaxslarning mol-mulkni ijaraga berishdan olgan daromadlari, to'lov manbaida jismoniy shaxslarga qo'llaniladigan soliq imtiyozlari, shuningdek hisoblangan va ushlab qolingan soliqlarning hisobini yuritishi shart. Qayta tuzilgan ijara shartnomalarini shaxsiy kabinet orqali yoki karantin talablarini hisobga olgan holda DSIGA borib elektron shaklda ro'yxatdan o'tkazish imkoniyati joriy etilgani qo'shimcha jihat bo'ldi. Qayta ko'rib chiqilgan shartnomalar asosida daromad solig'i bo'yicha ortiqcha to'lovlar jismoniy shaxsning arizasiga ko'ra uning hisob raqamiga qaytarilishi yoki joriy yil uchun hisoblangan yer va mol-mulk solig'ini to'lash uchun ishlatilishi mumkin. Ushbu chora-tadbirlar soliq to'lovchilar zimmasiga tushadigan moliyaviy yukni yengillashtirish va koronavirus pandemiyasi keltirib chiqargan iqtisodiy qiyinchiliklarga moslashish uchun shart-sharoit yaratishga qaratilgan.

Farmonga muvofiq, jismoniy shaxslar 2020-yil 1-iyuldan 2020-yil 31-dekabrgacha bo'lgan davrda mulkni ijaraga berishdan olinadigan daromad solig'ini to'lashdan ozod etildi. Soliq to'lash tartibini soddalashtirish uchun soliq to'lovchilar DSQ dasturiy mahsulotidan foydalanishlari kerak va bu davrda soliq organlariga tashrif buyurish shart emas.

Korxonalar mahsulot va xizmatlarni sotib olishda to'langan QQSni ishlab chiqarish yoki tarqatish xarajatlari sifatida o'z ichiga oladi. Ijara faoliyatida bu qo'shimcha buxgalteriya qiyinchiliklarini keltirib chiqarishi mumkin, chunki bu xarajatlarni turli faoliyat turlari o'rtasida qanday taqsimlash har doim ham aniq emas. Ob'ektlarni ijaraga berishda kichik biznes sub'ektlari soliq majburiyatlarini hisobga olish va taqsimlashda noaniqliklarga duch kelishi mumkinligini hisobga olish muhimdir.

¹ Asadov A., Turaboev I. Legal challenges hindering the development of Islamic finance in Uzbekistan // Access to Justice in Eastern Europe. – 2023. – T. 6. – №. 4. – С. 1-16.

XULOSA

Ushbu tadqiqotlarimiz yakunida quyidagi muhim yakuniy xulosalarga ega bo'ldik:

O'zbekistonda amaldagi soliq tizimini tahlil qilish jarayonida jiddiy muammo va qiyinchiliklar, jumladan, iqtisodiyotning turli tarmoqlari o'rtasida soliq yukining notekis taqsimlanishi hamda tadbirkorlik faoliyatining turli shakllari uchun QQSni hisobga olishdagi qiyinchiliklar aniqlandi.

- Ijaradan olinadigan daromad solig'i ma'muriyatchiligini rivojlantirish bo'yicha taklif etilayotgan strategiya nafaqat aniq belgilangan maqsad va ustuvorliklarni qamrab oladi, balki boshqaruvni takomillashtirish, o'zgaruvchan huquqiy va iqtisodiy sharoitlarga moslashish, natijalarni monitoring qilish va baholashga qaratilgan chora-tadbirlarni kompleks rejalashtirishni ham o'z ichiga oladi.

- Tizimni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar qonunchilik va iqtisodiy siyosatdagi mumkin bo'lgan o'zgarishlarni, shuningdek, tizimning yangi iqtisodiy va ijtimoiy muammolarga tezkor javob berish qobiliyatini hisobga olgan holda, moslashuvchanlik va moslashuvchanlikka urg'u berilgan holda ishlab chiqiladi.

- Strategiyada nafaqat soliqqa tortish tartib-taomillarini optimallashtirish va innovatsion soliq mexanizmlarini joriy etishga, balki kadrlar malakasini oshirishga, jumladan, mutaxassislarni tayyorlash va malakasini oshirishga, shuningdek, monitoring va nazoratni takomillashtirishga ham ustuvor ahamiyat berilgan. tizimi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu tahlil va taklif etilayotgan strategiya O'zbekistonda ijaradan olinadigan daromad solig'i ma'muriyatchiligi tizimini takomillashtirishga kompleks yondashuv muhimligini ta'kidlaydi. Taklif etilayotgan chora-tadbirlarning amalga oshirilishi nafaqat mavjud qiyinchiliklarni bartaraf etish, balki kelgusida soliq tizimining yanada samarali va barqaror ishlashini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi 30.12.2019.
2. Kibanova A. ya. soliqlar va soliqqa tortish. M.: Knorus, 2022 Yil. 488 c.
3. Pogorletskiy A. I. etakchi xorijiy mamlakatlarning soliq siyosati: zamonaviy jihatlar. - [Elektron resurs]. - Kirish rejimi:
<https://cyberleninka.ru/article/n/nalogovayapolitika-veduschih-zarubezhnyh-stran-sovremennye-aspekty-1>
4. Soliq tizimlarini isloh qilish: nazariya, metodologiya va amaliyot / Ed. Kiyev: Kondor, 2021 Yil. 352 s.

5. Алихин С.Н., Левачева Д.А. Эволюция механизма принудительного взыскания задолженности перед бюджетом. // *Налоги*. 2018 г. С. 28.
6. Виноходова И.Г. Совершенствование практики взыскания задолженности организаций по налогам и сборам. // *Научное статья*, 2019 г. С. 22.
7. Tangriqulov A., Xomma A., Toshmatov Sh., Norqo‘ziyev I., Roziqov N. Soliq qarzi va uni undirish. O‘quv qo‘llanma. – T.: “Yangi asr avlodi” nashriyoti, 2010. 51-b.
8. Niyazmetov I. Soliq yukining tadbirkorlik subyektlari moliyaviy faoliyatiga va budjet daromadlariga ta’siri tahlili. Nomzodlik ishi. Avtoreferat. 2008-yil.
9. Jo‘rayev A. Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishning dolzarb muammolari. Doktorlik ishi. Avtoreferat. T., 2006-yil.
10. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, 96-modda. – T.: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2020-yil. – 640 bet.
11. Черника Д. (2023) *Налоги: учеб. пособие* / Под ред.– 2-э. ИНФРА. Стр. 486
12. <http://www.lex.uz> – O‘zbekiston Respublikasi qonunlari bazasi sayti
13. <http://www.mf.uz> – O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi sayti
14. <http://www.soliq.uz> – O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi sayti
15. <http://www.stat.uz> – O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi sayti